

MAGYARORSZÁG LEVÉLTÁRAI

A kiadványt támogatta:

Szerkesztette Hermann István

Lektorálta Boross István

© Szerzők

© Magyar Levéltárosok Egyesülete

Kiadja a Magyar Levéltárosok Egyesülete
Budapest, 2015

Felelős kiadó Tyekvicska Árpád

Nyomdai előkészítés MNL VeML

Készült 1800 példányban

a veszprémi OOK–PRESS Nyomdában

Felelős vezető Szathmáry Attila

ISBN 978-615-80186-7-8

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő	5
A MAGYAR NEMZTEI LEVÉLTÁR (Hermann István).....	10
A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRA (Rácz György)	14
A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR MEGYEI LEVÉLTÁRAI (Káli Csaba).....	32
VÁROSI LEVÉLTÁRAK (Bana József).....	48
GYŐR MEGYEI JOGÚ VÁROS LEVÉLTÁRA	50
VÁROSI LEVÉLTÁR ÉS KUTATÓINTÉZET, SZÉKESFEHÉRVÁR	52
TATABÁNYA MEGYEI JOGÚ VÁROS LEVÉLTÁRA	56
VÁC VÁROS LEVÉLTÁRA	58
BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA (Toma Katalin).....	60
ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA (Cseh Gergő Bendegúz).....	70
HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR (Farkas Gyöngyi)	76
KÖRNYEZETVÉDELMI ÉS VÍZÜGYI LEVÉLTÁR (Kiss József Mihály).....	80
SEMMELWEIS ORVOSTÖRTÉNETI LEVÉLTÁR (Domján Lajos).....	81
FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK LEVÉLTÁRAI (Vajda Tamás).....	82
A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ LEVÉLTÁRAI (Lakatos Andor).....	92
A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ LEVÉLTÁRAI (Hudi József–Szabadi István)	104
A MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ LEVÉLTÁRAI (Kovács Eleonóra)	114
MAGYAR ZSIDÓ MÚZEUM ÉS LEVÉLTÁR (Toronyi Zsuzsanna).....	122
AKADÉMIAI LEVÉLTÁR (Hay Diana).....	126
NYÍLT TÁRSADALOM ARCHÍVUM/OPEN SOCIETY ARCHIVES (Ivacs Gabriella)	128
POLITIKATÖRTÉNETI ÉS SZAKSZERVEZETI LEVÉLTÁR (Horváth Julianna)	132
MAGYARORSZÁGI LEVÉLTÁRAK NÉVJEGYZÉKE	139

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ LEVÉLTÁRAI

A magyar állam alapítása és a keresztény egyházszerkezet kiépítése egymással szorosan összefüggő, valójában elválaszthatatlan feladatokat jelentett az első ezredfordulón, Szent István király életében. Az egyházszerkezet működése az írásbeliség kultúrájának fejlődését és terjedését is magával hozta, ami az állam működése során is egyre fontosabbá vált. Mindez egy sok évszázados együttműködés, szoros összefonódás kezdetét jelentette az egyház és a világi intézmények, szervezetek számára. Ennek eredményeként az egyházi levéltárak végigkísérték hazánkat ezeréves útján, forrásaik a magyar történetírás szerves, nélkülözhetetlen részét alkotják.

Az egyházi levéltárak sorsa természetesen összefüggött az egyházszerkezet változásaival, s a Szent István által alapított egyházmegyék élén álló püspökök munkájának segítésére, tanácsadó testületként hamarosan megszervezték az első székeskáptalanokat is. Ezzel tulajdonképpen kialakult az egyházmegyékhez köthető katolikus levéltárak máig is jellemző, két fő típusa: püspöki (érseki) és káptalani (főkáptalani) levéltárak formájában. Az egyházszerkezet kiépülésével párhuzamosan virágzásnak indultak Magyarországon is a szerzetesrendek. Ennek a fejlődésnek köszönhető, hogy a 12. század végétől megjelent a káptalanok és bizonyos szerzetes konventek új funkciója, a hiteleshelyi tevékenység, melynek során közhitelű, jogbiztosító jellegű írásokat állítottak ki, és őrizték azok másolatait. A hiteleshelyek – Európában kivételes, sajátosan magyar módon – pótolták a Magyarországon hiányzó közjegyzőket, s az így keletkezett iratokat gondosan elkülönítve, külön nyilvántartással tárolták.

Az egyházi levéltárak jellemző tárolási helye a középkorban a templomok sekrestyéje, illetve tornya volt. Sajnos az iratok fontossága, megkülönböztetett kezelése sem nyújtott védelmet az elemi károk, pl. villámcsapásból származó tüzesetek, vagy éppen a tatárok pusztítása ellen, sőt ezen kívül a levéltárak szándékos rongálása is előfordult egy-egy hatalmaskodás alkalmával, a birtokviszonyok és tulajdonjogok önkényes módosítása érdekében. Az említett iratpusztítások ellenére bizonyos dunántúli egyházi gyűjtemények, például

az esztergomi, pannonhalmi és veszprémi levéltárak igen jelentős középkori állománnyal rendelkeznek, és összesen több, mint tízezer oklevelet őriznek.

1526 után a törökök által elfoglalt és tartósan uralt területeken megszűnt a hagyományos egyházszerkezet, s a régi iratok nagyrészt elvesztek. Folyamatosá vált a levéltári anyagok török veszély előli menekítése, előbb-utóbb szinte valamennyi levéltár „útra kelt”, és sajnos számos el is pusztult közülük útközben. A törökök kiűzése után a levéltárak visszaköltözése sem ment egy csapásra, hanem esetenként még hosszú évtizedeket vett igénybe. Annak ellenére tehát, hogy módszeres és szándékos iratpusztításról a törökök részéről sem beszélhetünk, ez az időszak mégis jelentős károkat (nagyértékű iratvesztést, keveredést) okozott a levéltárakban. Ennek következményei a másfél évszázados megszálláson jóval túlmutatnak.

A 18. század a katolikus egyházszerkezet újjáépítésének kora volt. Végre „hazaköltözhettek” a püspökségek és káptalanok régi székhelyeikre, újraindulhatott a hiteleshelyi tevékenység, s a katolikus egyház fokozatosan jelentős birtokokhoz jutott a töröktől visszafoglalt területeken. A legtöbb levéltár iratsorozatai ettől az időtől fogva már folyamatosak, a plébániák levéltárai is gyarapodásnak indultak, bővült az írásbeliség, s mindezt természetesen nem nézte tétlenül az állam sem, sőt a Habsburg uralkodók tevékeny, meghatározó szervezői lettek a katolikus egyház újjáépítésének. Mária Terézia új egyházmegyéket is alapított. A püspöki és kanonoki kinevezések főkegyúri jogának következetes, egyre szélesebb körű alkalmazásával a királyok számára megnőtt a beavatkozás lehetősége. Szabályozták az egyházi birtokok gazdálkodását, s a felvilágosult uralkodói célok (mint például az ország erőforrásainak, lélekszámának felmérése,

Felvallási jegyzőkönyvek sorozata a győri káptalan hiteleshelyi levéltárában

vagy éppen hasznos gyakorlati ismeretek terjesztése, népszerűsítése) gyakran az egyházi szervezet közreműködésével valósultak meg. Az uralkodói tervek még drasztikusabb beavatkozást eredményeztek a szerzetesrendek életében: 1773-ban a Magyar Kamara levéltárába szállították a feloszlatott jezsuita rend iratait, 1782-ben pedig a II. József által „haszontalannak” tartott, s így feloszlatott szerzetesrendek levéltárai kerültek ugyancsak a Kamarához. Időközben a középkori várakat felváltva megépültek a kor divatjának megfelelő barokk püspöki-főúri paloták, s általában ezekben az épületekben kaptak helyet a püspöki levéltárak. A 18. század közepétől a rendszerezés igénye is felmerült, az iratokat tárgyi csoportokba-sorozatokba rendezték, s azon belül időrendben aktánkenti számsorrendet alakítottak ki, és elkészítették az iratok lajstromát.

A 19. században folytatódott a rendszerezési munkák, továbbra is jellemző volt az iratok tárgyi alapon történő csoportosítása és elhelyezése, s ez a megoldás gyakran a különféle iktatási rendszerek bevezetése után, azok mellett is tovább élt. Az 1870-es évektől vannak adataink a katolikus egyházi levéltárak tudományos kutatásáról, s a növekvő érdeklődést jelzi, hogy a Magyar Történelmi Társulat is módszeres levéltár-látogatásokba és felmérésekbe kezdett az egyházi levéltárakban. Megjelentek az első levéltár-ismertető publikációk, és forráskiadványok formájában kezdtek el közölni a levéltárak legfontosabb-legrégebb anyagait. Az 1874. évi XXXV. törvénycikk bevezette a közjegyzői intézményt, s ezzel véget vetett az egyházi hiteleshelyek tevékenységének. A káptalani magán- és hiteleshelyi levéltárak őrzőhelye azonban továbbra is a templomok épülete maradt, innen általában csak a 20. század második felében költöztették ki az iratokat. Az 1894. évi XXXIII. törvénycikk

Levéltári dobozok a veszprémi káptalan magánlevéltárában

A tapolcai plébánia anyakönyve a veszprémi érseki levéltárban, 18. század

elrendelte az állami anyakönyvezést, ezzel megszűnt a plébániákon vezetett egyházi anyakönyvek jogbiztosító, közirat jellege, s egyúttal valamennyi egyházmegyei központban megkezdtek az anyakönyvi másodpéldányok gyűjtését.

Az első világháború utáni, jelentős területi változások természetesen az egyházszervezetet is nagymértékben érintették. Igen számottevő mennyiségű egyházi levéltári anyag került külföldre, s a politikai határok által keresztülvágott egyházmegyék esetében az utódállamok között általában nem történt iratcsere. A két világháború között az egyházi levéltárakban időnként már az iratbőség valamint a helyhiány is okozott gondot, és elhamarkodott selejtezések is előfordultak, elsősorban a gazdasági levéltárak esetében, amelyeket általában külön épületekben, a jószágkormányzóságokon őriztek. 1932-ben a Magyar Minerva évkönyve adott elsőként átfogó képet Magyarország új határai között a katolikus egyházi levéltárakról, intézményenként ismertetve azokat. Püspöki- (érseki-) és káptalani (főkáptalani) levéltáraink ekkor kilenc városban voltak: Eger, Esztergom, Győr, Kalocsa, Pécs, Székesfehérvár, Szombathely, Vác, Veszprém. (A Trianon előtti Magyarország területén 21 püspöki- és káptalani székhely létezett és 6 görög katolikus központ is működött.) A püspöki székhelyeken kívül egyetlen társaskáptalani levéltár működött Sopronban. Igen jelentős volt ugyanakkor a szerzetesi levéltárak száma: a ferencesek 21, a piaristák 7, a kapucinusok és bencések 4-4, a domonkosok 3, a premonstreiek, minoriták, kármeliták, irgalmasok, ciszterciak 2-2, a szerviták egy intézményt tartottak fenn. (A mai helyzetet figyelembe véve megállapítható, hogy a szerzetesi levéltárak száma a 20. század második felében ötvenről tízre csökkent, ezek közül hat a nyilvános magánlevéltár, a veszteség tehát igen számottevő.)

1945 tavaszán háborús károk érték a dunántúli levéltárak zömét, Sopronban, Szombathelyen, Esztergomban, Pécsen és Veszprémben. Az első két esetben káptalani levéltárakat, míg a többinél a jószágkormányzóságok gazdasági iratait érte bombatalálat. A következő jelentős esemény a levéltárak életében az 1947-ben elfogadott, levéltárakról szóló XXI. törvénycikk, amelynek értelmében a katolikus egyházi levéltárak közérdekű magánlevéltáraknak minősültek. A törvény először írta elő a szakfelügyeletet az egyházi levéltárak területén, végrehajtására azonban a politikai változások miatt nem került sor.

Az 1950-es évek fokozottabb állami tevékenységet, beavatkozást hoztak az egyházi levéltárak életében. Az 1950. évi 29. tvr. megszüntette a káptalanok és konventek hiteleshelyi levéltárait, és elrendelte, hogy anyagukat az állami levéltárak vegyék át. Az egyházi levéltárakat nemzeti érdekű magánlevéltáraknak nyilvánították. A szerzetesrendek 1950-es feloszlatása után – néhány

kivétellel – a szerzetesi levéltárak is megszűntek, anyaguk zöme az államosítással kapcsolatos zűrzavarban elkallódott, kisebb részüket sikerült a szerzeteseknek, esetleg a területileg illetékes állami levéltáraknak begyűjteniük. 1951 tavaszán a Levéltárak Országos Központja utasította a területi levéltárak vezetőit, hogy az illetékességi területükre eső egyházi levéltárakat látogassák meg és tapasztalataikról tegyenek jelentést. 1951 ősztől a katolikus levéltárakat állományvédelmi szempontokra hivatkozva közös kezelésbe vették, a továbbiakban két kulcs kellett kinyitásukhoz, az állam és az egyház képviselői csak együttesen juthattak be a raktárakba. Ez az állapot 1957-ig tartott. Kedvező fejlemény volt mindemellett, hogy a levéltári anyagról szinte valamennyi levéltárban egységes leíró szempontok szerint alapleltárt készítettek (melyben a levéltári anyagot általában tárgysorozatonként ismertették), megkezdték a kiemelkedő forrásértékű anyagok mikrofilmzését, s az 1950-es évek végén a Levéltári leltárak c. sorozat részeként a székesfehérvári püspöki-, az egri érseki-, később pedig az esztergomi primási levéltárak ismertetői is megjelentek.

Az 1969. évi 27. tvr. szaklevéltárrá nyilvánított 23 katolikus egyházi levéltárat (20 püspöki és káptalani, 3 szerzetesrendi levéltárat), s az év tavaszától a püspöki kar létrehozta az Országos Katolikus Gyűjteményi Központot, melynek feladata többek között a katolikus egyházi levéltárak tevékenységének koordinálása lett, illetve a levéltári intézmények és az illetékes minisztériumi szervek között közvetített. 1971 tavaszán az egyházi szaklevéltárakban is érvényessé vált a Levéltárak Ügyviteli Szabályzata, amely részletesen és egységesen szabályozta a magyar levéltárak tevékenységét. Élénkült az egyházi levéltárak kutatóforgalma, megkezdődhetek az egyháztörténeti kutatások, melyek az előző két évtizedben nem voltak jellemzőek. Az 1950–1970-es években általában egy-egy levéltári szolgálattal megbízott papi személy, egyéb feladatai mellett töltötte be a levéltárosi tisztelet, a '80-as évektől azután megjelentek az első civil munkatársak. Az Új Magyar Központi Levéltár Módszertani Osztályán 1983–1989 között négy alkalommal szerveztek továbbképzést az egyházi levéltárosok számára. 1981 áprilisában a Magyar Könyvtárosok Egyesületén belül létrejött a Levéltári Szekció, majd 1986 decemberében ennek utódjaként az önálló Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE). Az egyesület kezdettől fogva foglalkozott az egyházi levéltárak kérdéseivel, problémáival is, tagságában egyházi levéltárosok is helyet kaptak. 1993 júniusában Debrecenben alakult meg az Egyházi Levéltárosok Nemzetközi Szövetsége Magyarországi Tagozata, s ennek jogutódjaként jött létre 1995-ben a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete (MELTE).

Az 1990 után újrainduló szerzetesrendek közül csak kevesen éltek a levéltár-alapítás jogával, mindössze három új nyilvános szerzetesi levéltár született. A rendi levéltárak esetében általában nem megvalósítható, s így nem is cél egykori levéltári anyaguk teljes körű begyűjtése (jelentősebb iratbegyűjtés a ferencesek és a piaristák levéltáraiban történt), a tulajdonos rendek gyakran inkább letéti szerződést kötöttek a régi levéltári iratanyaguk maradványait őrző közlevéltárakkal.

1993 májusában II. János Pál pápa rendeletére új egyházigazgatási beosztás lépett érvénybe Magyarországon. A területi változás valamennyi egyházmegegyét érintette, és új egyházmegyék is születtek. 1995-ben az LXVI. törvény alapján a korábban szaklevéltárként működő egyházi levéltárak nyilvános magánlevéltárak lettek.

Az iratanyag ismertetése

Eltekintve az intézményes keretektől, a katolikus levéltárak között kutatói szemmel négy nagy csoportot, azaz „levéltártípust” különböztethetünk meg.

1.) A püspöki (érseki) levéltárak legfontosabb iratképzői az egyházigazgatási teendőket a mindennapokban ellátó püspöki hivatalok, az egyházmegyék ítélkező fórumát jelentő szentszéki bíróságok, illetve az egyházi iskolák felügyeletét, központi igazgatását végző tanfelügyelőségek. (A feudális korban valamennyi említett funkció, az egyházkormányzati-, bírósági- és iskolai ügyek felelőse egyaránt a püspöki szentszék, latinosan konzisztórium testülete volt.) Szintén a püspöki levéltárakhoz tartoznak ugyan, de nagyobb különálló egységet képeznek a gazdasági levéltárak, amelyek az 1945 előtti egyházi uradalmak, illetve azok kezelését végző jószágkormányzóságok irataiból keletkeztek,

A veszprémi püspökség 1009-ben kelt adománylevelének 13. századi átirása

és gyakran máig is külön épületben található. Külön kezelésük, illetve az uradalmi szervezet megszűnése miatt az iratok sorsa általában hányatottabb volt a püspökségeken tárolt anyagokhoz képest, a gazdasági levéltárak tehát gyakran hiányosabbak, sérültebbek. A felsoroltakon kívül szinte valamennyi püspöki levéltárban előfordulnak más intézmények iratai is, pl. szemináriumok, vallásos egyesületek-társulatok, megszűnt szerzetesi intézmények tartoznak ide. A püspöki levéltárak további részét képezhetik a főpapi és papi személyek hagyatécai is.

2.) A káptalani (főkáptalani) levéltárak rendjét általában a káptalani jegyzők (jogász-ügyvéd alkalmazottak) alakították ki. Két fő részük van: magánlevéltár és hiteleshelyi (országos) levéltár. A magánlevéltár a kanonoki testület belső ügyeinek, tanácskozásainak iratain kívül általában jelentős iratanyagot tartalmaz a székesegyházakról, mint a káptalanok liturgikus szolgálatának helyszínéről. Külön iratkezelése volt a különféle (egyházi-, tanügyi- és jótékonyági célokat szolgáló) „kegyes alapítványok” tőkéjét kezelő alapítványi hivataloknak, s mivel a káptalanok általában a püspöki uradalmaktól függetlenül, önállóan gazdálkodtak, szintén vannak gazdasági-uradalmi irataik is, amelyek a püspöki gazdasági levéltárakhoz hasonlóan gyakran hiányosak.

A hiteleshelyi- (vagy más néven országos) levéltárakban a közhitelű tevékenység során jöttek létre a birtokbaiktatások, királyi parancsra végzett megkeresések és vizsgálatok, a káptalanok előtt tett vallomások, végrendeletek, címereslevelek stb. iratsorozatai. Általában ennek az anyagrésznek, illetve tágabb értelemben a káptalani levéltáraknak köszönhetően van jelentősebb mennyiségű középkori iratanyaga a katolikus levéltári intézményeknek.

3.) A plébániák levéltárai részben „tükörképei” a püspöki levéltárakban található, plébániákra vonatkozó iratanyagnak, hiszen az iratok zömét a püspökséggel folytatott levelezés teszi ki, s ami itt eredeti, a másik helyen fogalmazványként kell szerepelnie és viszont. A helyzet azonban – többek között az iratvesztés és a helyi jellegzetességek-különbségek miatt – ennél jóval bonyolultabb. A plébániákon őrzött anyagot a hivatali levelezésen kívül értékes helyi összeírások, a plébánia történetéről vezetett „historia domusok”, iskolaszéki iratok egészíthetik ki, s a gazdasági és alapítványi ügyek is rendszeresek. Időnként céhek, később vallási társulatok-egyesületek anyagai is bekerülhetnek, s ezen kívül itt találhatóak az espereskerületi iratok is, amennyiben volt a helyi plébánosoknak esperesi megbízatása, illetve tevékenysége.

4.) A szerzetesrendek levéltáraiban a központi kormányzati iratokon kívül az egyes rendházak, apátságok és az intézmények (iskolák, főiskolák) iratai általában külön találhatóak. A szerzetesek gazdálkodásáról természetesen fennmaradtak gazdasági iratok is. Jelentős a letétek száma, ugyanis szívesen helyeztek el egy-egy nagy múltú szerzetesi intézményben megőrzésre pl. családi levéltárakat. A szerzetesek szellemi, tudományos tevékenységének köszönhetően általában gazdagabb hagyatéki és kéziratári anyag jellemző ezekre a levéltárakra.

A felsorolásból látható, hogy a katolikus levéltárakban nemcsak az egyháztörténet kutatói találnak érdekes és értékes forrásanyagot. A helytörténet-írók számára nélkülözhetetlenek a plébániák és a püspökségek településekre vonatkozó iratai; az oktatás történetével foglalkozók nem kerülhetik el a tanfelügyelőségek (s benne a népiskolák, középiskolák) anyagának, az iskolaszékek, a tanító szerzetesrendek iratainak vizsgálatát; a gazdaságtörténészek remek forrásokat találnak az egyházi birtokok iratai között; egy-egy néprajzi kutató számára kincset érhetnek az úriszéki vagy szentszéki perek vallomásai; az életmód kutatói számára a hagyatéki leltárak részletei; a családfakutatók számára az anyakönyvek információi; a művészettörténészeknek régi épületek tervrajzai és leírásai; a tájkutató természettudósoknak egy-egy határjárás vagy éppen egy szépen megfestett régi térkép részletei; a demográfusoknak a népességösszeírások adatai... A különféle kutatási lehetőségeknek valójában nincs határa. A kutatói érdeklődés sokat változott az elmúlt évtizedekben, és igen változatos módon hasznosította az egyházi levéltári forrásokat.

Vetési Albert veszprémi püspök címere

Zichy Ferenc győri püspök (1743–1783) pecsénnyomója, 1774

A katolikus levéltárak közelmúltja és jelene

Az 1995-ös levéltári törvénynek megfelelően, jelenleg 18 bejegyzett katolikus nyilvános magánlevéltár működik Magyarországon (ebből 12 egyházmegyes, 6 szerzetesi intézmény). A szám a korábbiakhoz képest, első látásra kevésnek tűnhet, ennek oka, hogy a közösen kezelt püspöki és káptalani levéltárakat ma már általában egy intézményként szerepeltetik, míg korábban külön szaklevéltárakként voltak bejegyezve. (A nyilvános magánlevéltárként nem bejegyzett intézményeket is figyelembe véve még egy egyházmegyei- és további négy szerzetesi levéltárról is beszélhetünk.) A 18 bejegyzett intézmény 2000-ben összesen 7.630 iratfolyóméter terjedelmű anyagot őrzött, ebből 620 iratfolyóméter volt a szerzetesi iratanyag. Nem jelennek meg a nyilvántartásban az egyes plébániákon őrzött iratok, régebbi felmérések adatai szerint az itt tárolt történeti iratanyag mennyisége kb. 3.500 iratfolyóméter. A katolikus levéltári anyag teljes terjedelme eszerint meghaladja a 11 ezer iratfolyómétert. A levéltári intézményekben őrzött anyagot a 2000-es adatok szerint 34 személy gondozta, közülük 16 volt főállású, s ez azt jelentette, hogy az összesen 18 intézménybe átlagosan nem jutott egy-egy főállású munkatárs. A teljes létszámból mindössze 6 fő volt, aki 1990 előtt állt munkába, 28 személy 1990 után került erre a területre. A rendszerváltás után tehát igen jelentősnek mondható a munkaerő gyarapodása és cserélődése a katolikus egyházi levéltárakban. Az említett tendenciák a 2000 utáni évtizedben is folytatódtak: manapság mintegy 40 fő tevékenykedik a katolikus egyházi levéltárakban, akik közül 24 főállású, jellemzővé vált tehát a főállású munkaviszony, s a levéltárak átlagosan „kétszemélyessé” váltak (a 90-es évek intézményi átlaga még egy-másfél személy volt). A nemzedékváltás is folytatódott, ma már alig akad olyan munkatárs, aki 1990 előtt állt munkába, és a dolgozók döntő többsége (75-80%) 1990 után szerezte diplomáját, az életkort tekintve a legjellemzőbb a 30-40-es korosztály.

Az egy-két személyes intézményekre nagy terhet ró a növekvő kutatóforgalom, az ügyfélszolgálat és a szaporodó adminisztratív teendők. Ezek mellett sajnos kevés energia jut iratrendezésre, segédletkészítésre, pedig nagy szükség van erre a munkára is: középszintű (vagyis iratsorozatok, raktári egységek szintjén tájékoztató) kiadott segédlettel a teljes katolikus iratanyag alig egyharmad része (20-30%) rendelkezik.

A katolikus egyházi levéltárakkal kapcsolatos kiadványok száma összesen megközelíti a 150-et. Döntő többségük önálló kiadvány (könyv, füzet), kis részük tanulmánykötetekben, illetve szakfolyóiratokban megjelent publikáció. Ha kiadási idő szerint vizsgáljuk őket, akkor megállapíthatjuk, hogy az 1950 előtti (11) és az 1950–1990 közötti (13) kiadványok számát jelentősen meghaladják az 1990 utáni kiadványok (121). A rendszerváltás után tehát felgyorsult a publikációk megjelenése, és az utóbbi két évtizedben nagyságrendekkel nőtt a kiadványok száma. Az új munkák közel egyötöde levéltári segédlet, egynegyede forráskiadvány, és több mint fele egyéb tanulmánykötet. Az 1990 előtti időszakhoz képest átalakult a kiadványok struktúrája-tematikája: legnagyobb mértékben az ún. „hasznos kiadványok”, a levéltárak és a fenntartók szempontjából is hasznosítható konferenciakötetek, adattárak, levéltártörténeti, archontológiai stb. munkák, illetve a forráskiadványok száma szaporodott az utóbbi évtizedben, míg a levéltári anyagot ismertető segédletek terén egy-két levéltár kivételével nem történt lényeges előrelépés, sőt az elérhető kiadványok zöme ezen a téren továbbra is régi, általában 1950–1980 közötti. A segédletek között pozitív kivételt jelentenek az alapszintű, néhány oldal terjedelmű

I. Ferenc magyar király címeradománya a Sisák család részére a győri Egyházmegyei Levéltárban, 1800

levéltárismertető, és a darabszintű (egy-egy iratok szintjén ismertető) segédletek (ilyenek készültek pl. a levéltárak térképállományáról, s a helyörténet-írás szempontjából nélkülözhetetlen egyházlátogatási jegyzőkönyvekről), de ezek jórészt központi, valamennyi levéltárat bemutató kezdeményezéseknek köszönhetőek, és általában egy-egy sorozat részeként jelentek meg. A forráskiadványok elsősorban középkori okleveleket, egyházlátogatási-vizitációs jegyzőkönyveket érintettek, s a levéltárak egy-egy látványosabb részét, pl. címeres iratokat, régi pecsétek anyagát mutatták be, emellett pl. a világháborús veszteségekről-károkról számoltak be.

A kiadványok megjelentetésében nagy szerepe volt az elnyert pályázati támogatásoknak. A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) pályázatai emellett fontosak voltak az egyházi levéltárakban folyó restaurálási munkák háttérének biztosításában is. A gyűjteményi ügyekben illetékes szakminisztériumok nyilvános magánlevéltári támogatásai az eszközbeszerzéseket, az irodák és raktárak korszerű felszerelését segítették. Az utóbbi húsz esztendőben szinte valamennyi katolikus egyházi levéltárban történtek raktárfejlesztések, az állományok részben, illetve időnként egészben újonnan kialakított vagy felújított raktárakba költöztek. A jövőben várhatóan további jelentős raktárkapacitásra lesz szükség, hiszen 1990 után számos egyházi oktatási és szociális intézmény kezdte meg működését, amelyek iratanyaga előbb-utóbb jelentkezni fog az egyházmegyei és szerzetesi levéltárakban. Az elnéptelenedő, lakatlan plébániák levéltárainak beszállítása, sok esetben mentése is több helyütt megkezdődött, és előfordul, hogy történeti irataikat rendezés, szakszerű gondozás céljából a működő plébániák is letétbe adják a területileg illetékes egyházmegyei levéltárnak.

Szentszéki jegyzőkönyvek a győri Egyházmegyei Levéltárban, 19. század

A 2000-es években sorra indultak az egyes levéltárak honlapjai, melyek segítségével az intézmények legfontosabb adatairól, a kutatások lehetőségeiről és feltételeiről lehet tájékozódni. Az iratokat ismertető segédletek információi – néhány kivételtől eltekintve – egyelőre nem jelentek meg tömegesen a levéltári honlapokon, megkezdődött viszont néhány helyen az e-kutatás, vagyis a források digitális képének internetes szolgáltatása. Az egyházi anyagok és fontosabb helyörténeti források képállományára építve Kalocsán és Győrben is sikeres e-kutatási szolgáltatás indult, melyet elsősorban a családkutatók vettek igénybe, s melynek köszönhetően sokszorosára nőtt a levéltárak kutatóforgalma. A jövőben további levéltárak hasonló, összehangolt szolgáltatása is várható, a digitális tartalmak előállítására már több helyütt folyamatban van.

A 2000-es évek elején megkezdődött az egyházi levéltárak régi, 1950-es állapotát tükröző fondjegyzékek felülvizsgálata, továbbfejlesztése. A levéltárak egységes szempontok alapján készült ismertetései és állományuk fondjegyzékei megtalálhatók a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete (MELTE) honlapján (ahonnan természetesen az egyes intézmények saját honlapja is elérhető). Szintén a MELTE közreműködésével és az NKA támogatásával, 2014–2015-ben kerül sor egy közös, szabványos levéltári nyilvántartó rendszer beüzemelésére az egyesület szerverén, a Nemzetközi Levéltári Tanács (ICA) által kifejlesztett AtoM (Access to Memory) szoftver segítségével. A tervek szerint ez az adatbázis fogadja majd az egyházi levéltárak segédleteinek adatait, biztosítva a teljes állomány közös kereshetőségét.

Összességként elmondható, hogy az elmúlt két évtizedben igen jelentős változások történtek mind a személyi mind pedig a működési feltételekben. A katolikus levéltárakban a kor színvonalán álló, kiváló szakmai teljesítmények születtek, melyek elismerése sem maradt el: intézményeink és munkatársaink az utóbbi években számos fontos feladatot és megbízatást kaptak, és több rangos szakmai díjat is nyertek. A levéltáros konferenciákon az egyházi levéltárügyet általában az elmúlt két évtized egyik sikerágazataként értékelték, ezzel is jelezve, hogy levéltáraink kiléptek a „hátrányos helyzetű rokon” 1990 előtti szerepéből, és a magyar levéltárügy szerves részeként aktív szerepet vállalnak a 21. századi lehetőségek és megoldások keresésében.